

сульських послуг з видачі віз, що зробило б їх оформлення доступнішим і зрозумілішим для українських громадян. Потрібно адаптуватися до запровадження віз сусідніми країнами та розширення Шенгенського простору, що могло б сприяти поліпшенню роботи консульських установ країн ЄС загалом. Підвищення чіткості та оперативності процедури оформлення документів зменшило б принизливі для людей черги, які стали ще й поживним середовищем для різного роду зловживань та хабарництва.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що створення національного міграційного законодавства, адекватного сучасним умовам і здатного забезпечити необхідне керівництво міграційними процесами з боку держави, до якого імплементовано найважливіші норми міжнародного права, є найзначнішим здобутком розбудови системи державного управління міграціями після здобуття Україною незалежності. Однак треба зауважити, що конструювання цілісної системи управління зовнішніми міграціями в Україні ще не завершено. Є нагальна потреба у створенні концепції міграційної політики України, тобто зрозумілого для суспільства орієнтира, який міг би об'єднати зусилля всіх гілок влади та політичних суб'єктів задля досягнення конкретної спільної мети.

Джерела

1. *Абелла М. І.* Направлення працівників за кордон: Посібн. для країн з низьким і середнім рівнем доходів. – Женева: Міжнар. бюро праці, 2004. – 149 с.
2. *Ачакосо Т.* Роль государства в управлении программой трудоустройства за границей // Мировой опыт миграционной политики: ретроспектива и новейшие тенденции / Под. ред. Г. Витковской; Междунар. орг. по миграции (МОМ), Бюро МОМ в России; Бюро МОМ в Казахстане. – М.: Гендальф, 2004. – 525 с.
3. Деятельность Совета Европы в области миграции [Електронний ресурс] : По данным Европейского комитета миграции (European Committee on Migration (CDMG)). – Режим доступу: [http://www.coe.int/T/E/Social_Cohesion/Migration/Documentation/Publications_and_reports/Reports_and_proceedings/1998_CDMG\(98\)2E_rev.asp](http://www.coe.int/T/E/Social_Cohesion/Migration/Documentation/Publications_and_reports/Reports_and_proceedings/1998_CDMG(98)2E_rev.asp)

4. Концепція адміністративної реформи в Україні / Держ. комісія з проведення в Україні адміністративної реформи. – К., 1998. – 61 с.

5. *Луканська Г.* Після вступу Польщі до ЄС візи залишаться безплатними // Голос України. – 2003. – 17 жовтня. – С. 5.

6. *Малиновська О. А.* Регулювання проблеми біженців у країнах Західної Європи // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2003. – № 1. – С.119–128.

7. *Маркова О. Є.* Зміна адміністративного устрою України (1946–1964) / О. Є. Маркова // Історико-географічні дослідження в Україні: 36. наук. праць. – К.: Наук. думка, 1994. – С. 3 – 22. – (Праці / Інститут історії НАН України).

8. *Москаль Г.* Система міжнародно-правових актів регулювання міграційних процесів // Віче. – 2012. – № 13, С. 42–44.

9. Про основні напрями соціальної політики на 1997–2000 роки. Указ Президента України від 18 жовт. 1997 р. № 1167 // 36. указів Президента України. – 1997. – Вип. 4. – С. 43–97.

10. Про ратифікація Угоди між Україною та Португальською Республікою про тимчасову міграцію громадян України для роботи в Португальській Республіці. Закон України // Урядовий кур'єр. – 2003. – 20 груд. – С. 11.

11. *Саїв С. С.* Правове регулювання міграції та реєстрації фізичних осіб в Україні (адміністративно-правовий аспект): Дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Саїв Сергій Степанович. – Київ, 2007. – 189 с.

12. Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном: Виступ Уповноваженого з прав людини Ніни Карпачової в Верховній Раді України під час представлення Спеціальної доповіді Уповноваженого // Голос України. – 2003. – 15 квіт. – С. 15.

13. *Ярошенко О. М.* Правове регулювання праці іноземців в Україні // Право України. – 1998. – № 11. – С. 103–105.

14. *Хаусхофер К.* О геополитике. Работы разных лет. – М.: Мысль, 2001. – 426, [1] с.

15. *Чехович С. Б.* Міграційне право України: Підручник [для студ., викл. вищ. навч. закладів]. – К.: Школа, 2003. – 368 с.

Зона вільної торгівлі між Україною та країнами Європейської асоціації вільної торгівлі: правовий аналіз

Ксенія СМІРНОВА,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри порівняльного
і європейського права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені
Тараса Шевченка

Процеси міжнародного співробітництва завдяки застосуванню багатьох засобів відповідно набувають і різних організаційно-правових форм. Здебільшого взаємовигідна співпраця держав і міжнародних ор-

ганізацій ґрунтується на економічній інтеграції, що, як правило, розпочинається із заснуванням зони вільної торгівлі (ЗВТ). Зони вільної торгівлі потребують меншої координації зовнішньоекономічної політики, зберігають

незалежність держав у формуванні митної політики щодо третіх країн, дають можливість уникнути питання членства в межах митних союзів, спільних ринків, економічних союзів та розвивати прості форми міжнародної інтеграції. До того ж вони сконцентровані на питаннях доступу до стратегічних ринків, тому географічна близькість партнерів часто не є обов'язковою на відміну від складніших форм міжнародної інтеграції, які, у принципі, передбачають наявність спільних кордонів. Водночас ЗВТ є проміжним етапом міжнародної економічної інтеграції, механізмом переходу до складніших і розвиненіших форм економічної взаємодії країн [2, с. 46].

Вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ) уможливив укладення преференційних угод із розвиненими країнами та міжнародними інтеграційними угрупованнями. Адже, наприклад, ст. 4 Угоди про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами і їх державами-членами та Україною (1994 рік) містила «еволюційне» положення про початок переговорів щодо створення ЗВТ між сторонами після вступу України до СОТ. Такі переговори розпочалися 2008 року, й нині між сторонами триває процес узгодження текстів Угоди про ЗВТ.

Першою преференційною угодою, укладеною після вступу України до СОТ, стала Угода про вільну торгівлю між Україною та державами – членами Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ), підписана 24 червня 2010 року в Рейк'явіку. Їй передувала Декларація між країнами ЄАВТ та Україною про співробітництво (від 19 червня 2000 року).

Верховна Рада України ратифікувала документ у грудні 2011 року [1], наприкінці того ж року його ратифікував і Стортинг Норвегії. Проте остаточно угода набрала чинності лише 1 червня 2012 року. Разом із нею юридичної сили набули ще три угоди, підписані на двосторонній основі між Україною та державами – членами ЄАВТ (Ісландією, Норвегією та Швейцарією) про торгівлю сільськогосподарськими товарами. Причому в Угоді про ЗВТ відзначено безпосередній зв'язок між чинністю всіх чотирьох договорів, бо вони становлять частину юридичних документів, котрі є підставою для створення зони вільної торгівлі між державами ЄАВТ і Україною (п. 4 ст. 10.8 угоди).

Відповідно до ст. 1.1 угоди метою заснування зони вільної торгівлі між Україною та країнами ЄАВТ є: лібералізація торгівлі товарами та послугами; ліквідація бар'єрів у торгівлі; лібералізація ринків державних закупівель; сприяння конкуренції в економічних відносинах між сторонами; залучення інвестицій; сприяння розвитку та розширенню світової торгівлі шляхом усунення бар'єрів у торгівлі та інвестуванні.

У зв'язку з тим, що спеціальною угодою від 29 березня 1923 року між Швейцарією та Ліхтенштейном засновано митний союз, у питаннях, пов'язаних із Угодою про ЗВТ з Україною, інтереси Ліхтенштейну представляє Швейцарія. Інакше кажучи, між Швейцарією та Ліхтенштейном діє єдиний митний тариф щодо третіх країн, зокрема й щодо України.

Територіальні межі застосування угоди охоплюють усі території держав-учасниць, на які поширюються їхній суверенітет і юрисдикція відповідно до норм міжнародного права. Єдиним винятком є норвезька територія Свальбард, де ця угода застосовується тільки щодо торгівлі товарами.

У сфері торгівлі товарами ЗВТ поширюється на: категорії товарів класів 25–97 відповідно до Гармонізованої системи опису та кодування товарів (ГС); перероблені сільськогосподарські продукти (товари тваринного й рослинного походження); морську продукцію та рибу. При цьому додатками до угоди встановлюються детальний опис товарів, які виключаються із зони вільної торгівлі

(наприклад, деякі товари хімічної промисловості), класифікація товарів, що належать до переробленої сільськогосподарської, а також до морської продукції.

Документом передбачено особливі правила визначення походження товарів (ст. 2.2), котрі в цілому повторюють аналогічні правила, застосовані в Стокгольмській угоді про заснування ЄАВТ. У протоколі до угоди з Україною окремо зазначено, що товарами, які походять із держав ЄАВТ, також вважаються продукти, вироблені в країнах Європейського економічного простору (відповідно до визначення Протоколу 4 до Угоди про створення ЄЄП). Однак режим ЗВТ між ЄАВТ та Україною поширюватиметься на цю категорію товарів лише за умови, якщо угода про вільну торгівлю між Україною, з одного боку, та Євросоюзом – з другого, міститиме правила визначення походження товарів, ідентичні тим, які містяться в цьому протоколі. Отже, за відсутності відповідної угоди між Україною та ЄС режим вільної торгівлі не поширюватиметься на товари, що походять із країн ЄЄП. Саме це застереження щодо сфери предметної дії ЗВТ унеможлиблює доступ України до ринків країн Євросоюзу за відсутності Угоди про асоціацію, адже її основу становитиме «поглиблена» зона вільної торгівлі.

Із метою контролю за дотриманням правил походження товарів між сторонами створюється Підкомітет з правил визначення походження, митних процедур та сприяння торгівлі (ст. 2.11), мандат якого визначено в окремому Додатку VI до документа.

Відповідно до тексту угоди після набрання нею чинності між сторонами скасовуються всі мита та еквівалентні миту податки й збори на імпорту товарів, які походять із держав – членів ЄАВТ або України (ст. 2.3 угоди), а також забороняється запровадження нових мит та еквівалентних миту податків і зборів на імпорту. Однак Додаток IV містить винятки із загального правила ЗВТ: у документі представлено детальний перелік товарів, для яких установлені графіки перехідного періоду зниження рівня мита, що охоплюватиме в середньому 10 років. Аналогічне правило поширюється й на мита та еквівалентні миту податки та збори на експорт товарів (ст. 2.4). В угоді міститься посилання на зобов'язання України щодо поступового скорочення таких мит, передбачені в рамках СОТ. Також зазначається, що в разі зниження або скасування Україною мит та еквівалентних миту податків і зборів на експорт товарів до Євросоюзу наша держава зобов'язана надати не менш сприятливий режим і державам – членам ЄАВТ.

Угода містить посилання на ст. XI ГАТТ 1994 року, відповідно до якої сторони мають права та обов'язки щодо обмеження експорту й імпорту (ст. 2.6). Отже, додаткових обмежень експорту й імпорту документом не передбачено.

Окремо прописано можливості та конкретні форми двосторонніх захисних заходів, яких можуть вживати в разі завдання або загрози завдання серйозної шкоди галузі внутрішнього виробництва аналогічної продукції чи продукції, що безпосередньо конкурує з імпортованою на території сторони-імпортера. Так, згідно зі ст. 2.16 угоди двосторонні захисні заходи можуть полягати в призупиненні подальшого скорочення будь-якої ставки митного збору, передбаченого цією угодою для певного виду продукції, або підвищенні ставки мита на певний вид продукції. Таких захисних заходів можуть вживати на строк, що не перевищує одного року, а за виняткових умов, після розгляду Спільним комітетом, – і на максимальний загальний строк до трьох років. Сторонам також надається можливість застосування тимчасових захисних заходів протягом терміну, що не перевищує 200 днів.

Стосовно правового регулювання субсидій та компенсаційних заходів в угоді міститься посилання на статті VI і XVI ГАТТ 1994 року й Угоду СОТ із субсидій та ком-

пенсійних заходів. Ці правила застосовуються з винятком щодо запровадження особливої процедури розслідування для визначення існування, рівня та ефекту будь-якої підозрілої субсидії на території України або держави – члена ЄАВТ, котра передбачена ст. 2.13 угоди. Сторона, що має намір розпочати розслідування, повинна письмово повідомити про це сторону, товари якої є предметом розслідування, і надати останній 60-денний період для пошуку взаємоприйнятної рішення. Також передбачено проведення консультацій на вимогу однієї зі сторін, які мають проводитися в рамках Спільного комітету не пізніше як за 30 днів від дати отримання повідомлення про це іншою стороною.

Угода містить положення про взаємне незастосування антидемпінгових заходів (ст. 2.14). Причому через п'ять років після набрання нею чинності сторони можуть здійснити огляд виконання умов незастосування таких заходів у рамках Спільного комітету.

На відміну від Стокгольмської угоди, яка стала основою ЗВТ між країнами ЄАВТ, в Угоді про ЗВТ з Україною відсутні спеціальні норми щодо взаємного визнання сертифікатів, дозволів, маркувань і форм декларування відповідності, що спрощує торгівлю товарами. А ст. 15 Стокгольмської угоди чітко запроваджує принцип взаємного визнання оцінки відповідності.

Окрім зазначених положень щодо торгівлі товарами, угода включає до ЗВТ і торгівлю послугами, що переважно регулюється введеними цим документом статтями ГАТС. У зв'язку з цим запроваджено національний режим (ст. 3.6 угоди), а також режим найбільшого сприяння з відповідним Списком винятків (ст. 3.4 угоди). Проте запровадження принципу взаємного визнання сертифікатів, дипломів та інших документів, пов'язаних із торгівлею послугами, в угоді з Україною чітко не прописано. Ст. 3.9 документа вказує на те, що таке визнання може здійснюватися на підставі угоди чи домовленості з іншою стороною або ж надаватися незалежно. Національний режим, а в разі певних винятків – і режим найбільшого сприяння, поширюється й на сферу інвестування (ст. 4.4 та 4.5 відповідно).

Для фізичних осіб, які є постачальниками послуг сторони, і фізичних осіб сторони, найнятих постачальником послуги сторони для надання послуги, запроваджено режим вільного переміщення, який не поширюється на фізичних осіб, що намагаються отримати доступ до ринку праці сторони, і не повинен застосовуватися щодо заходів, котрі стосуються громадянства, місця проживання чи працевлаштування особи на постійній основі (ст. 3.10 угоди). Такий принцип вільного переміщення значно відрізняється від аналогічного принципу, запровадженого в рамках ЄАВТ між Швейцарією та Ліхтенштейном (ст. 15 Стокгольмської угоди) поширює принцип вільного переміщення осіб на в'їзд, проживання, доступ до зайнятості як робітника за наймом, реєстрацію як особи вільної професії, включаючи в'їзд та проживання в державі осіб, котрі не мають на меті ведення економічної діяльності в країні, що їх приймає).

Натомість угодою передбачено можливість лібералізації умов переміщення фізичних осіб між сторонами тільки щодо в'їзду, проживання та працевлаштування фізичних осіб для здійснення діяльності, пов'язаної з управлінням, обслуговуванням, користуванням, володінням, поширенням або розміщенням інвестицій, у тому числі наданням консультацій чи здійсненням основних технічних робіт (ст. 4.7). Відповідно до свого законодавства сторони дозволяють інвесторам іншої сторони, які мають інвестиції на їхніх територіях, та підприємствам із інвестиціями таких інвесторів наймати будь-яку особу на вибір інвестора або підприємства з інвестиціями такого інвестора, незважаючи на її національну належність і громадянство, за умови, що ця особа має дозвіл на в'їзд,

перебування та працевлаштування на території іншої сторони й таке працевлаштування відповідає умовам та строку дії дозволу, що був наданий цій особі. Такий режим може поширюватися на чоловіка або дружину та неповнолітніх дітей особи, котрій надано дозвіл на тимчасовий в'їзд, перебування чи працевлаштування.

Для подальшої лібералізації торгівлі послугами між сторонами (Україною та країнами ЄАВТ), а особливо для усунення протягом десятирічного періоду практично всієї залишкової дискримінації держави взяли на себе зобов'язання переглядати свої графіки специфічних зобов'язань і списки винятків із режиму найбільшого сприяння принаймні раз на два роки або частіше (якщо це погодно), беручи до уваги будь-яку самостійну лібералізацію та роботу, що ведеться за сприяння СОТ. Перший такий перегляд повинен відбутися не пізніше як через три роки після набрання чинності цією угодою.

Її положення також визначають питання правового регулювання захисту інтелектуальної власності (ст. 5) та державних закупівель (ст. 6.1–6.13). Окремої уваги заслуговують положення щодо правил конкуренції, які стосуються компаній. Так, у ст. 7 угоди міститься перелік можливої практики компаній, що є несумісною з належним функціонуванням ЗВТ, включаючи антиконкурентні домовленості та зловживання домінуючим становищем. Однак визначено, що такі положення не повинні тлумачитися як такі, що створюють будь-які прямі зобов'язання для підприємств. Важливо, що норми щодо захисту конкуренції загалом гармонізовані з положеннями права Євросоюзу, тобто фактично відтворюють ст. 101–109 Договору про функціонування ЄС.

Угодою між Україною та країнами ЄАВТ передбачено режим доступу до судових та деяких інших інстанцій (ст. 4.6). Кожна сторона на своїй території надаватиме інвесторам іншої сторони режим не менш сприятливий, ніж той, який вона надає власним інвесторам або інвесторам країни, котра не є стороною цієї угоди, щодо юрисдикції її судів, а також адміністративних трибуналів і судових установ як у разі подання позовів, так і для захисту прав інвесторів.

У рамках Угоди про ЗВТ між країнами ЄАВТ та Україною створено власний інституційний механізм, представлений Спільним комітетом (ст. 8), котрий згідно з наданими повноваженнями має наглядати за процесом імплементації цього документа, стежити за виконанням сторонами своїх зобов'язань, а також вирішувати суперечки, які виникають під час його тлумачення та застосування. Спільний комітет, приймаючи рішення та рекомендації на консенсусній основі, наділений правом вносити зміни до додатків та протоколів (п. 7 ст. 8), хоча зміни до тексту самої угоди набувають чинності лише після їх ратифікації, прийняття або відповідного приєднання до внутрішніх конституційних процедур держав – учасниць документа (ст. 10.5). Інакше кажучи, Спільний комітет має право розширювати або звужувати сферу дії зони вільної торгівлі.

Отже, Угода про ЗВТ між Україною та країнами ЄАВТ створює зону вільної торгівлі, включаючи торгівлю товарами (промисловими та сільськогосподарськими товарами, рибою та іншими морськими продуктами) та послугами, охоплює сфери інвестицій, захисту інтелектуальної власності, державних закупівель та конкуренції. Після набуття чинності документом промислові товари, що походять з України, отримують безмитний режим доступу до ринків країн ЄАВТ (розділ 2 угоди). На більшість товарів, що походять із країн ЄАВТ та імпортуються в Україну, буде встановлено нульову ставку ввізного мита, хоча для деяких категорій товарів установлять перехідний період (до десяти років), як передбачено в додатках III та IV до угоди.

Однією з цілей ЗВТ між країнами ЄАВТ та Україною є сприяння взаємній торгівлі. Угодою встановлено зо-

бов'язання сторін щодо спрощення процедур торгівлі товарами й пов'язаними з ними послугами, стимулювання багатостороннього співробітництва з метою посилення участі сторін у розвитку й запровадженні міжнародних правил поведінки та рекомендацій стосовно сприяння торгівлі, а також співпраці у сфері сприяння торгівлі в межах Спільного комітету, створеного на основі цього документа.

Тож із заснуванням зони вільної торгівлі між Україною та країнами ЄАВТ, які діють за правилами внутрішнього ринку Євросоюзу (відповідно до Угоди про заснування ЄЕП), держави фактично почнуть співпрацювати за правилами внутрішнього ринку ЄС. Однак жорсткий контроль за дотриманням правил походження товарів унеможливує доступ української продукції до ринку Євросоюзу, адже в самій угоді зроблено застереження про те, що товари, які походять із країн ЄЕП, виключені з умов вільної торгівлі, якщо відповідні умови не містяться в угоді про вільну торгівлю між Україною та Євросоюзом. Відтак ЗВТ, створена між країнами ЄАВТ та Україною, є значно вужчою порівняно із ЗВТ у рамках країн ЄАВТ.

Можна з упевненістю констатувати, що створення ЗВТ із країнами ЄАВТ стало для України першим кроком на шляху її зближення з Євросоюзом і відкриває для неї нові можливості для гармонізації законодавства з метою переходу на новий рівень співпраці з ЄС.

Досвід функціонування зон вільної торгівлі з іншими країнами буде корисним для налагодження процесів еко-

номічної інтеграції України з Євросоюзом. Насамперед Угода про ЗВТ, укладена між нашою державою та країнами ЄАВТ, дасть можливість пристосувати українське законодавство до норм внутрішнього ринку ЄС. Дослідження правових форм співробітництва України з іншими країнами на основі зон вільної торгівлі набувають актуальності з огляду на перспективу укладення Угоди про асоціацію з Євросоюзом, основу якої становитиме поглиблена ЗВТ. У зв'язку з тим, що процес укладання такої широкомасштабної угоди є складним та довготривалим, Україна має скористатися додатковими правовими механізмами на шляху до європейської економічної інтеграції.

Джерела

1. Закон України «Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ, Угоди про сільське господарство між Україною та Королівством Норвегія, Угоди про сільське господарство між Україною та Ісландією та Угоди про сільське господарство між Україною та Швейцарською Конфедерацією» № 4091-VI від 07.12.2011 р. // Офіційний вісник України. — 2012. — № 1. — С. 9.

2. Філоненко Р. Україна — ЄС: остаточний вибір засад розвитку держави // Віче. — 2007. — № 9–10. — С. 45–47.

22

Інформаційно-комунікативна компетентність громадянина в процесах формування громадянського суспільства

Олександр СОСНІН,
доктор політичних наук,
професор кафедри управління
суспільним розвитком
Національної академії державного
управління при Президентові України,
заслужений діяч науки і техніки України,
член-кореспондент Української академії
політичних наук

Відомо, що інформаційна обізнаність людини й розвиток суспільства є невід'ємними за своєю природою й онтологією. Пізнання людиною навколишнього світу та самої себе відбувається через сприйняття об'єктивної реальності й розуміння власної ролі в житті суспільства,

адже вона може нормально мислити протягом тривалого часу тільки за умов безперервного інформаційного спілкування із зовнішнім світом. Згідно з прогнозами, обсяги обробки інформації нестримно зростатимуть і в майбутньому, відчутно впливаючи на суспільство, а